

**Pr. lect. univ. dr. Daniel Enea,
Facultatea de Litere, Istorie, Filosofie și Teologie Ortodoxă
Universitatea de Vest Timișoara**

**SFÂNTUL CUVIOS MĂRTURISITOR
ARSENIE DE LA PRISLOP
ȘI REVITALIZAREA GÂNDIRII PATRISTICE
ÎN TEOLOGIA ROMÂNEASCĂ
DIN SECOLUL AL XX-LEA**

Abstract: *The present work analyzes the contribution of the Saint Venerable Confessor Arsenie of Prislop to the revitalization of patristic thought in Romanian theology of the 20th century, in the context of the historical, social and ideological challenges specific to the era. The study starts from the premise that the patristic tradition, far from being a static corpus, is a living reality, capable of inspiring and shaping both academic theological discourse and the spiritual life of believers. Through an interdisciplinary analysis – historical, theological and pastoral – the fundamental elements of the spirituality of Venerable Father Arsenie Boca are investigated, related to the teaching of the Holy Fathers and to the context of communist repression. His role as a confessor of the faith, the ability to transpose hesychast themes into contemporary language and his influence on post-war Christian life are highlighted. The paper argues that the canonization in 2024 constitutes not only a recognition of his holiness, but also a moment of reorientation of Romanian theology towards its patristic roots. The main conclusion is that the life and work of Saint Arsenie represents a bridge between the ancient tradition and the spiritual needs of today's Christians, with major implications for theology, catechesis and the mission of the Church in the 21st century.*

Keywords: *Arsenie Boca; patristic thought; Romanian theology; hesychasm; Christian confession; 20th century.*

Introducere

Tema prezentei cercetări este analiza rolului Sfântului Cuvios Mărturisitor Arsenie Boca de la Prislop în dinamica revitalizării gândirii

patristice în mediul teologic românesc al secolului al XX-lea. Revigora-rea patristicii în Ortodoxia românească a avut dimensiuni multiple: una academică (în special prin lucrările dogmatice și traduceri *Filocaliei*) și una spiritual-pastorală, manifestată prin activitatea unor egumeni și duhovnici care au readus în prim-plan experiența liturgică, asceza și antropologia patristică¹. În spațiul românesc, aceste tendințe apar legate de figuri precum pr. Dumitru Stăniloae, în mediul universitar, și de personalități monahale sau duhovnicești – între care Arsenie Boca – în sfera vieții spirituale și a pelerinajului². Arsenie Boca (1910-1989) rămâne una dintre cele mai mediatizate figuri duhovnicești ale secolului al XX-lea în România: cunoscut ca duhovnic, pictor bisericesc și autor al unor lucrări cu conținut filocalic (*Căderea Împărăției, Cuvinte vii*), el s-a situat într-o spiritualitate inspirată de Părinții Bisericii, adresată atât credincioșilor de rând, cât și clerului și monahilor³. Relația dintre învățăturile sale și revenirea la „mințea Părinților” este una de receptare practică a patristicii, în paralel cu demersurile teologice academice⁴. Receptarea persoanei și operei lui Arsenie Boca a fost complexă: a generat atât devotament larg (pelerinaje la mormântul de la Prislop), cât și controverse (legate de pictură și interpretări populare ale unor viziuni). În iulie 2024, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a aprobat canonizarea sa cu titulatura *Sfântul Cuvios Mărturisitor Arsenie de la Prislop*, prăznuit la 28 noiembrie⁵. Această decizie ridică întrebări teologice și hermeneutice despre modul în care o spiritualitate populară aflată la confluența dintre patristică și experiența istorică (reprimare comunistă, pelerinaj, „mitizare” mediatică) este încorporată în memoria liturgică a Bisericii⁶.

1. Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996, pp. 25-28.

2. Pr. D. STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, pp. 32-35.

3. Ierom. Arsenie BOCA, *Căderea Împărăției*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2014, pp. 5-7.

4. Ierom. A. BOCA, *Cuvinte vii*, Editura Charisma, București, 2006, pp. 12-15.

5. Basilica.ro, „Sfântul Sinod a canonizat 16 noi sfinți români”, 11-12 iulie 2024, <https://basilica.ro/sfantul-sinod-a-canonizat-16-noi-sfinti-romani/>

6. Pr. Gheorghe DRĂGULIN, „Canonizarea Părintelui Arsenie Boca: context și implicații teologice”, în: *Studii Teologice*, nr. 2/2024, pp. 45-47.

***Teologia românească în secolul XX
– între modernitate și patristică***

Secolul al XX-lea a reprezentat pentru teologia românească un spațiu de tensiune între două forțe majore: pe de o parte, modernizarea accelerată a societății, cu influențe occidentale în plan cultural și academic; pe de altă parte, o redescoperire – uneori spontană, alteori programatică – a rădăcinilor patristice ale Ortodoxiei, proces ce va fi numit ulterior „revitalizare neo-patristică”⁷. Această dinamică a fost influențată de factori interni și externi: modernismul interbelic, schimbările politice postbelice, regimul comunist cu presiunea sa ideologică și, după anul 1989, tranziția spre pluralismul religios și mediativ⁸.

Perioada interbelică a fost marcată de o deschidere fără precedent a mediului teologic românesc către curentele intelectuale europene. În paralel cu acest fenomen, mari personalități ale teologiei românești, precum Nichifor Crainic, au pledat pentru o întoarcere la „eternitatea creștină” și la valorile Părinților Bisericii⁹. În anii ’30-’40 apar primele traduceri sistematice din *Filocalie*, realizate de pr. Dumitru Stăniloae, traduceri ce vor constitui un fundament pentru reorientarea teologiei românești spre izvoarele patristice¹⁰.

Tot în această perioadă, apar mișcări de reînnoire spirituală în rândul monahismului, între care se remarcă Mănăstirea Sâmbăta de Sus, unde va sluji tânărul Arsenie Boca, și gruparea *Rugul Aprins* de la Mănăstirea Antim din București, care îmbina practica rugăciunii isihaste cu dialogul cultural¹¹.

7. Liviu PETCU, „Receptarea isihasmului în cultura românească”, în: *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Theologia Orthodoxa*, nr. 1/2018, pp. 55-56.

8. Pr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, pp. 430-432.

9. Nichifor CRAINIC, *Ortodoxie și etnocrație*, Editura Cugetarea, București, 1938, pp. 14-16.

10. Pr. D. STĂNILOAE, *Filocalia sfintelor nevoițe ale desăvârșirii*, vol. I, Editura Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1946, pp. 5-7.

11. Diac. Ioan Ică jr., *Rugul Aprins. Mărturii românești despre isihasm (1945-1958)*, Editura Deisis, Sibiu, 2002, pp. 21-25.

Instaurarea regimului comunist (1947) a modificat radical cadrul de funcționare al Bisericii Ortodoxe Române. În timp ce statul a impus un control strict asupra învățământului teologic, asupra tipăririi cărților religioase și asupra vieții monahale, teologia românească a continuat, în anumite limite, proiectul de traducere a Părinților și dezvoltarea unei dogmatici solide¹². Părintele Dumitru Stăniloae a continuat lucrul la *Filocalie* în condiții dificile, publicând volumele V–XII între anii 1976 și 1991. În paralel, figuri precum ierom. Arsenie Boca au menținut vie o formă pastorală a patristicii, integrând elemente filocalice în predici și în viața monahală, deși aceasta s-a desfășurat sub supravegherea constantă a autorităților¹³.

După anul 1989, odată cu prăbușirea controlului ideologic, a avut loc o adevărată renaștere religioasă în România. În plan teologic, acest lucru s-a tradus prin: reeditarea masivă a scrierilor patristice, apariția de noi traduceri, o intensificare a dezbaterilor privind rolul patristicii în viața contemporană¹⁴. În paralel, pelerinajele la Prislop au cunoscut o creștere exponențială, ierom. Arsenie Boca devenind un simbol al rezistenței spirituale în fața comunismului și un reper de viață ascetică pentru laici¹⁵. Acest atașament popular a generat și o serie de provocări teologice, în special privind discernerea între tradiția autentică a Părinților și interpretările pietiste moderne¹⁶. Curentul neo-patristic românesc din a doua jumătate a secolului al XX-lea nu s-a dezvoltat în izolare, ci în dialog cu mișcările similare din teologia ortodoxă greacă, rusă și sârbă. Autori precum Georges Florovsky, Iustin Popovici și Vladimir Lossky au influențat, indirect, mediul românesc, mai ales prin

12. Adrian Nicolae PETCU, „Biserica Ortodoxă Română în perioada comunistă: adaptare și rezistență”, în: *Anuarul Institutului de Istorie „Nicolae Iorga”*, 2010, pp. 215-218

13. Florin-Gheorghe DĂMĂȘARU, „Autenticitatea scrierilor atribuite lui Arsenie Boca”, în: *Teologia*, nr. 1/2015, pp. 75-78.

14. Pr. Radu PREDA, *Ortodoxia în tranziție*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2002, pp. 42-45.

15. Pr. G. DRĂGULIN, „Canonizarea Părintelui Arsenie Boca: context și implicații teologice”, pp. 45-46.

16. Diac. Ioan Ică jr., *Canonizare și sfințenie în Ortodoxie*, Editura Deisis, Sibiu, 2013, pp. 102-103.

contactele pr. Dumitru Stăniloae cu diaspora ortodoxă¹⁷. În acest context, reîntoarcerea la Părinții Bisericii a fost percepută nu ca un act de arhaizare, ci ca o strategie de înnoire teologică, capabilă să răspundă provocărilor modernității¹⁸.

Biografia, opera și dinamica spirituală a Părintelui Arsenie Boca

Date biografice și parcursul formativ. Arsenie Boca (n. Zian Boca, 29 septembrie 1910 – m. 28 noiembrie 1989) s-a născut în satul Vața de Sus, județul Hunedoara, într-o familie de țărani ortodocși¹⁹. După studiile primare în satul natal și gimnaziale la Brad, a urmat Liceul „Avram Iancu” din Brad, dovedind un interes timpuriu pentru artă și teologie²⁰. În anul 1929 a fost admis la Academia Teologică din Sibiu, unde a studiat sub îndrumarea unor profesori de marcă, între care pr. Dumitru Stăniloae²¹. În paralel cu studiile teologice, Arsenie Boca a urmat cursurile Școlii de Belle Arte din București, secția Artă Religioasă, dobândind o pregătire solidă în domeniul iconografiei și picturii murale²². Între anii 1938-1939 a beneficiat de o bursă de studii la Muntele Athos, unde a luat contact direct cu practica rugăciunii isihaste și cu viața monahală athonită.²³

Intrarea în monahism și activitatea de la Sâmbăta de Sus. În anul 1940, Zian Boca a intrat în monahism la Mănăstirea Sâmbăta de Sus, primind numele Arsenie, și a fost hirotonit diacon în același an²⁴. În anul 1942 a fost hirotonit preot, devenind duhovnicul mănăstirii și

17. Georges FLOROVSKY, *Bible, Church, Tradition: An Eastern Orthodox View*, Nordland Publishing, Belmont, 1972, pp. 110-112.

18. Vladimir LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, Editura Anastasia, București, 1993, pp. 9-11

19. Pr. M. PĂCURARIU, *Dicționarul Teologilor Români*, p. 39.

20. Pr. M. PĂCURARIU, *Dicționarul Teologilor Români*, p. 40.

21. Pr. M. PĂCURARIU, *Dicționarul Teologilor Români*, p. 41.

22. Pr. D. STĂNILOAE, *Amintiri și gânduri*, Editura Anastasia, București, 1994, pp. 88-89.

23. Diac. Ioan Ică jr., *Părintele Arsenie Boca și Muntele Athos*, Editura Deisis, Sibiu, 2009, pp. 15-16.

24. Pr. M. PĂCURARIU, *Dicționarul Teologilor Români*, p. 42.

inițiind un amplu program de catehizare și formare spirituală pentru pelerini²⁵. Predicile sale atrăgeau sute de credincioși, în special tineri, iar accentul pe rugăciunea inimii, pocăință și apropierea de Sfintele Taine reflecta o apropiere practică de ethosul patristic²⁶. De asemenea, ierom. Arsenie Boca a contribuit la restaurarea picturii și la dezvoltarea unei vieți liturgice intense în mănăstire²⁷.

Perioada persecuțiilor și Mănăstirea Prislop. După ocuparea țării de către armata sovietică, Cuviosul Arsenie a fost arestat pentru prima oară la Râmnicu Vâlcea, pe 17 iulie 1945 și eliberat pe 30 iulie 1945, fiind găsit nevinovat. După instaurarea regimului comunist, popularitatea sa a atras atenția autorităților, fiind arestat de mai multe ori între anii 1948-1959, acuzat de „misticism” și „influență negativă asupra maselor”²⁸. La data de 14 mai 1948 a fost arestat din nou, pentru vina de a-i fi ajutat creștinește cu hrană pe luptătorii anticomuniști din Munții Făgărașului. Atât pentru aceste bănuieli, cât și din cauza notorietății sale printre credincioșii creștini, este schingiuit o lună și jumătate, silit să dea repetate declarații, fiind apoi eliberat. Mitropolitul Nicolae Bălan l-a transferat de la Mănăstirea Sâmbăta, la Mănăstirea Prislop, în noiembrie 1948. Acolo a fost pus stareț, iar după ce lăcașul de cult a devenit mănăstire de maici, a devenit duhovnic al mănăstirii, cu întreruperi în perioadele de arestare și anchetare. Pe 15 ianuarie 1950 a fost arestat pentru a treia oară, urmând să execute detenție „administrativă” la Canal, până pe 23 martie 1951. Eliberarea s-a datorat patriarhului Justinian Marina, care i-a semnalat ministrului Teohari Georgescu pericolul revoltării făgărășenilor. În anul 1959 a fost înlăturat din monahism, în contextul Decretului 410 privind desființarea mănăstirilor²⁹.

Din anul 1961 a lucrat ca pictor bisericesc la Biserica Drăgănescu (județul Giurgiu), unde a realizat o pictură de sinteză teologică și artis-

25. Pr. Gheorghe DRĂGULIN, „Canonizarea Părintelui Arsenie Boca: context și implicații teologice”, p. 46.

26. Ierom. A. BOCA, *Cuvinte vii*, pp. 12-13.

27. Ierom. A. BOCA, *Cuvinte vii*, p. 14.

28. Adrian Nicolae PETCU, „Dosarele Părintelui Arsenie Boca”, *Memoria. Revista Gândirii Arestate*, nr. 51/2005, pp. 23-25.

29. Adrian Nicolae PETCU, „Dosarele Părintelui Arsenie Boca”, p. 27.

tică, combinând elemente tradiționale cu influențe iconografice occidentale, fapt ce a generat controverse teologice după 1990³⁰. S-a retras în ultimii ani la Mănăstirea Prislop, unde a rămas până la moartea sa în 1989. Mormântul său a devenit rapid loc de pelerinaj³¹.

Opera scrisă

Deși nu a publicat nimic în timpul vieții, după anul 1990 au apărut mai multe volume cu predici și meditații atribuite sf. cuv. Arsenie Boca, dintre care cele mai cunoscute sunt *Cărarea Împărăției* și *Cuvinte vii*.³²

Cărarea Împărăției este un manual de viață duhovnicească, structurat pe etapele pocăinței și urcușului spre unirea cu Dumnezeu, cu un evident fundament filocalic. Nu este un tratat sistematic, ci o călăuză duhovnicească pentru omul contemporan, înrădăcinată profund în spiritualitatea filocalică. Această carte este o sinteză între învățătura ascetică și nevoile sufletului omului modern, propunând un itinerar de purificare, iluminare și unire cu Dumnezeu – exact cum propuneau și Părinții pustiei.

Cuvinte vii cuprinde predici și îndrumări pastorale, în care limbajul popular se îmbină cu citate patristice, trimeri și referințe scripturistice.

Spiritualitatea lui Arsenie Boca este caracterizată de accentul pe convertirea personală, asceza interioară și o interpretare a realităților contemporane prin prisma Evangheliei și a Părinților Bisericii. Un element distinctiv este modul în care a integrat în discursul pastoral atât teme clasice patristice (theosis, isihasm, lupta cu patimile), cât și comentarii sociale adaptate contextului comunist³³. Recepția postumă a fost marcată de o devoțiune populară masivă, însoțită de interpretări legendare și, uneori, de exagerări hagiografice, ceea ce impune o cercetare critică atentă a surselor³⁴.

30. Cristian BĂDILĂ, „Iconografia părintelui Arsenie Boca între tradiție și inovație”, în: *Altarul Reîntregirii*, nr. 1/2018, pp. 103-104.

31. Pr. Gheorghe DRĂGULIN, „Canonizarea Părintelui Arsenie Boca: context și implicații teologice”, p. 47.

32. Ierom. A. BOCA, *Cărarea Împărăției*, pp. 5-7.

33. Ierom. A. BOCA, *Cărarea Împărăției*, pp. 75-78.

34. Florin-Gheorghe DĂMĂȘARU, „Autenticitatea scrierilor atribuite lui Arsenie Boca”, pp. 75-78.

Discernământul (gr. „diakrisis”) este definit ca fiind capacitatea lăuntrică a sufletului de a deosebi binele de rău, adevărul de minciună, harul de amăgire. Aflăm următoarele definiții, la Sf. Ioan Scărarul: „Discernământul este începătoria tuturor virtuților și sfârșitul lor”³⁵ și la Sf. Isaac Sirul: „Mai bun este omul cu puțină nevoință și mult discernământ, decât cel cu multă nevoință și fără pricepere”³⁶.

Părintele Arsenie Boca nu a elaborat un sistem teologic riguros, dar și-a asumat, a trăit și a transmis în mod viu spiritualitatea filocalică. Din scrierile sale desprindem:

a) *Discernerea gândurilor* – Părintele avertizează că toate ispitele încep cu gândul și îl folosește pe Sf. Antonie cel Mare: „Este mare lucru să deosebești gândurile tale: dacă sunt de la fire, de la demoni sau de la har”.

b) *Discernerea duhurilor* – El atrage atenția asupra falsului misticism și amintește de Sf. Simeon Noul Teolog: „Să nu crezi nici unei vederi, până ce nu-ți aduce pace adâncă și smerenie”.

c) *Discernerea propriei căi spirituale* – Părintele Arsenie insistă pe importanța duhovnicului și se folosește de Sf. Ioan Casian, care zicea că

„oricât s-ar strădui un ascet să se rupă de lume pentru a fi mai aproape de divinitate, în mod paradoxal, prin atenția acordată celorlalți câștigă mai multă liniște sufletească și își împlinește rolul căruia i s-a dăruit”³⁷.

Discernământul este o virtute centrală în teologia Sfântului Cuvios Mărturisitor Arsenie de la Prislop, având o actualitate profundă în societatea contemporană. El devine o cheie de interpretare a realității duhovnicești și o condiție a mântuirii.

35. SF. IOAN SCĂRARUL, *Scara dumnezeiescului urcuș*, 26, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001, p. 51.

36. SF. ISAAC SIRUL, *Cuvinte către singuratici*, Editura Sophia, București, 2009, p. 34.

37. Pr. Daniel ENEA, *Sfântul Ioan Cassian, Mărturisitor și apărător al unității de credință*, în Euroinvent International Workshop, Scientific Inquiries through Elective Elaborations, 9 mai 2025, Iași, Editura Pim, 2025, p. 246.

***Neo-patristica academică românească:
Dumitru Stăniloae și apropiatii săi teologici***

Contextul apariției neo-patristicii românești. Mișcarea neo-patristică din secolul al XX-lea, inspirată de teologi greci precum Georges Florovsky și Ioannis Romanides³⁸, a ajuns în România în anii '30-'40, fiind adaptată la specificul teologic și cultural autohton. Neo-patristica nu înseamnă doar o revenire la textele Părinților Bisericii, ci și o reinterpretare a acestora în lumina provocărilor contemporane³⁹. În spațiul românesc, punctul central al acestei mișcări a fost reprezentat de personalitatea părintelui Dumitru Stăniloae, care a reușit să îmbine fidelitatea față de Tradiție cu un discurs teologic sistematic și actual.

Dumitru Stăniloae – profil teologic. Născut în anul 1903, Dumitru Stăniloae a studiat la Cernăuți și Atena, continuând la München și Berlin. A fost profesor de dogmatică la Academia Teologică din Sibiu și redactor al revistei *Telegraful Român*, unde a promovat ideile neo-patristice înainte ca acestea să fie recunoscute oficial în lumea ortodoxă⁴⁰. Opera sa monumentală include traducerea, notele de subsol și comentarea celor 12 volume din *Filocalia* românească (1946-1991), lucrări dogmatice precum *Teologia Dogmatică Ortodoxă* (trei volume) și scrieri de spiritualitate. Părintele Stăniloae a accentuat dimensiunea personalistă a teologiei ortodoxe, prezentând îndumnezeirea (theosis) nu ca un concept abstract, ci ca o realitate existențială posibilă în viața fiecărui creștin⁴¹.

„Apropiatii teologici” ai lui Stăniloae. Pe lângă părintele Dumitru Stăniloae, teologia românească a secolului al XX-lea a cunoscut și alte figuri marcante care, deși nu au atins amploarea operei sale, au contribuit la climatul neo-patristic.

• **Pr. Ioan Iovan (1922-2008)** – cunoscut pentru predicile sale mistice și accentul pe Euharistie⁴².

38. Georges FLOROVSKY, *Bible, Church, Tradition: An Eastern Orthodox View*, pp. 89-91.

39. Diac. Ioan ICĂ jr., *Canonul Ortodoxiei*, pp. 112-113.

40. Pr. M. PĂCURARIU, *Dicționarul Teologilor Români*, p. 492.

41. Pr. D. STĂNILOAE, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Editura Anastasia, București, 1993, pp. 35-38.

42. Pr. Ioan IOVAN, *Predici și meditații*, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2005, pp. 42-45.

• **Monahul Daniil Sandu Tudor** (1896-1962) – inițiatorul mișcării *Rugul Aprins* din București, promotor al rugăciunii inimii și al studiului filocalic⁴³.

• **Pr. Benedict Ghiuș** (1904-1990) – un rafinat teolog mistic, implicat în traduceri și comentarii patristice⁴⁴.

• **Andrei Scrima** (1925-2000) – teolog cu formare occidentală, dar profund ancorat în spiritualitatea răsăriteană, cu o hermeneutică a dialogului interreligios⁴⁵.

Acești teologi au creat un context în care redescoperirea Părinților Bisericii nu a fost doar un exercițiu filologic, ci un act de reînnoire spirituală și pastorală.

Relația dintre Arsenie Boca și curentul neo-patristic. Deși Arsenie Boca nu a fost un teolog academic în sens strict, există puncte de contact între viziunea sa și programul neo-patristic promovat de părintele Dumitru Stăniloae. Ambii au insistat asupra importanței *Filocaliei* și a rugăciunii inimii, însă Boca a transpus aceste principii într-un limbaj accesibil maselor și într-o pedagogie pastorală directă, cum reiese din operele sale⁴⁶. Sfântul Preot Mărturturezitor Dumitru Stăniloae l-a numit „ctitor de frunte al Filocaliei românești”, mulțumită contribuției sale indispensabile la traducere și publicare. A adus manuscrise de la Athos, a scris textul tradus, a cumpărat abonamente pentru tipărire și a mobilizat comunitatea din jurul Mănăstirii Brâncoveanu, revitalizând în mod determinant practica filocalică în România. A compus artistice ornamentele de pe coperta volumului *Filocaliei*. Cu intuiția sa misionară a făcut *Filocalia* accesibilă nu doar monahilor, ci și mirenilor, prin predici pline de viață duhovnicească, ancorate în cultura românească locală (Sâmbăta, Prislop etc.). A transpus învățătura patristică – curățirea inimii, rugăciunea minții, prezența harului – într-un discurs viu, cu exemple concrete și simboluri cunoscute românilor (drumul, pădurea, haina duhovnicească). În predicile sale regăsim practica isi-

43. Ierom. Ioanichie BĂLAN, *Convorbiri duhovnicești*, Editura Mănăstirea Sihăstria, București, 2022, pp. 145-147.

44. Pr. Adrian GABOR, „Pr. Benedict Ghiuș – între filocalie și mărturisire”, în: *Studii Teologice*, nr. 3/2010, pp. 215-217.

45. Andrei SCRIMA, *Timpul Rugului Aprins*, Editura Humanitas, București, 1996, pp. 19-21.

46. Ierom. A. BOCA, *Cărarea Împărăției*, pp. 65-67.

hastă: rugăciune constantă, nevoință, reală întâlnire cu harul, trăite în tăcere și comuniune comunitară. Cu acest model, el cultivă o teologie participativă, nu doar studiată, transformând doctrina în experiență personală și comunitară. În perioada atee comunistă, prin mobilizarea credincioșilor înființează grupuri la Sâmbăta și Brâncoveanu, el introduce practic filocalia în viața cotidiană a mirenilor. În același timp reușește să convoace sinergii între grupurile de credincioși din Oradea, Sibiu, București și pelerinaje la Prislop.

În timp ce Stăniloae lucra la rafinarea discursului dogmatic și la introducerea critică a textelor patristice, Boca acționa la nivelul accesibil popular, prin predică și exemplu personal, ceea ce face ca amândoi să fie complementari în dinamica teologiei românești din secolul XX.

Sinteza patristică în gândirea Părintelui Arsenie Boca. Formarea intelectuală a Părintelui Arsenie Boca a fost marcată de studiile teologice la Academia din Sibiu și, în special, de contactul cu teologi filocalici precum Dumitru Stăniloae. În perioada studiilor, Boca a avut acces la manuscrise patristice, la edițiile grecești și slavone ale *Filocaliei* și la traducerile românești realizate parțial de profesorii săi⁴⁷.

Ca metodă de formare spirituală, părintele Arsenie și-a impus o disciplină riguroasă (tăcere, abstenență, singurătate), menită să-l deconecteze de la lume și să-l apropie de viața interioară autentică: „Toate preocupările mele erau și sunt până astăzi interioare, nu exterioare. Vorbirea mi-a fost urâtă de când mă știu“. Lucrarea sa pastorală, concretizată în predici, cateheze și scrieri precum *Cărarea Împărăției*, dovedește o asimilare creativă a tradiției patristice. El citează frecvent din Sfântul Ioan Scărarul, Sfântul Isaac Sirul, Sfântul Maxim Mărturisitorul și Părinții pustiei, adaptându-le limbajul și tematica pentru credincioșii din mediul rural și urban. Părintele Arsenie a fost preocupat de transpunerea în viața contemporană a exigențelor ascetice și mistice ale Părinților. În acest sens, *Cărarea Împărăției* funcționează ca o „Filocalie pentru mireni“⁴⁸, în care conceptele de nevoință, rugăciune a inimii și îndumnezeire sunt prezentate într-o formă accesibilă, fără a

47. Diac. Ioan IcĂ jr., *Canonul Ortodoxiei*, p. 120.

48. Ierom. I. BĂLAN, *Convorbiri duhovnicești*, p. 202.

pierde din profunzimea doctrinară⁴⁹. Această „popularizare” a gândirii patristice nu a însemnat simplificare dogmatică, ci o pedagogie adaptată, menită să răspundă crizei spirituale a secolului al XX-lea, marcat de secularizare și de traume istorice (război, regimuri totalitare: nazism sau comunism)⁵⁰.

Părintele Arsenie distinge două etape în asceză: *purificarea activă*, prin nevoință: post, nepătimire, tăcerea gândurilor și *purificarea pasivă*, când Dumnezeu lucrează în suflet pe căi necunoscute, dincolo de puterile omului. Rugăciunea, spovedania și Liturghia sunt văzute ca expresii ale comuniunii cu Hristos: „Credința e o asceză a rațiunii” – voința și mintea sunt antrenate în credință. Întoarcerea la Dumnezeu trebuie să fie „din tot sufletul, din toată inima”, cu hotărâre și sinceritate. Rugăciunea de zi cu zi demonstrează această practică: ne leagă de har și conștientizează prezența lui Dumnezeu în viața cotidiană.

Părintele Arsenie nu vede omul fragmentat, ci în unitatea suflet – trup – minte. De aceea, aspectul economic al postului (atenție la stomac) și tăierea poftelor au impact asupra clarității minții și virtuții morale. Asceza este însoțită de o mai mare conștientizare corporal-spirituală, unde trupul e context al luptei interioare: purtare a crucii, post radical, răbdare în suferință ca și cale a crucii. Asceza nu e o biciuire narcisică, ci o participare la viața lui Hristos. În nevoințele noastre, „nu e numai omul, e și Hristos prezent”; forța vine nu din voința umană, ci din Cel care locuiește în noi. Astfel, trupul devine templu, în care Hristos caută să sălășluiască – se trăiește o ontologie nouă, uman-divină.

„Darurile Botezului stau nevăzute înăuntrul fapturii noastre, așteptând [...] să le punem în valoare”⁵¹. Această perspectivă conectează theosis ca o transformare activă: purificarea de patimi și asumarea harului se realizează prin asceză, rugăciune și viață morală. Părintele Arsenie susține că sinergia presupune asceza și rugăciunea continuă – purificare (katharsis) – urmate de iluminare (theoria), conform mo-

49. Ierom. I. BĂLAN, *Convorbiri duhovnicești*, pp. 205-206.

50. Pr. Gheorghe ROȘU, „Pastorația în vremuri de criză: modelul Arsenie Boca”, în: *Studii Teologice*, nr. 4/2011, p. 145.

51. Ierom. A. BOCA, *Cărarea Împărăției*, p. 81.

delului clasic al theosis. El utilizează *Filocalia* și învățătura Sf. Maxim Mărturisitorul: rugăciunea, iubirea și virtutea morală ca ardere ale patimilor și purtătoare de har. În concluzie, theosis-ul nu este retoric, ci practică vie. Îndumnezeirea (theosis) e miezul perspectivei sfântului Arsenie - nu o speculație, ci un obiectiv al vieții creștine. Iar contopirea omului cu Dumnezeu este vehiculată prin asceză, curățire, iluminare și vindecarea sufletului. Imagistica nașterii lui Hristos în suflet este emblematică pentru ce înseamnă theosis în viața lui spirituală. Acest model mistic-filocalic, susținut prin viața sa, lucrările și chiar ucenicii de taină, îl aliniază direct patristicii clasice.

Relația dintre experiența mistică și teologia patristică. În viața și mărturiile despre Părintele Arsenie, experiența mistică ocupă un loc central⁵². Practica isihastă, predicată și trăită, era fundamentată pe învățăturile patristice despre curățirea inimii și luminarea minții. În mod similar cu Părinții pustiei, Arsenie Boca vedea ascetismul nu ca scop în sine, ci ca mijloc de deschidere către harul lui Dumnezeu⁵³. Acest accent pe experiență îl apropie de marii mistici răsăriteni, dar și de duhul mișcării *Rugul Aprins*, unde întâlnirea dintre tradiția filocalică și provocările modernității a fost esențială⁵⁴. Părintele Arsenie a avut un impact profund asupra teologiei și gândirii duhovnicești românești postbelice, printr-o contribuție diversă și strategică, care a transformat atât viața bisericească, cât și practicile individuale ale credincioșilor. Conform unor martori, el a cultivat un realism duhovnicesc „cordial și ziditor”, transferând valorile monahale (filocalia, rugăciunea neîncetată, asceza interioară) în viața de zi cu zi a mirenilor, fără a crea un elitism spiritual, ci o teologie practică și accesibilă. Opera sa a „mutat mănăstirea în apartamentul de bloc”, în sensul că idealul evlaviei, al rugăciunii inimii și al restaurării chipului lui Dumnezeu a devenit obiectivul credinței domestice, nu doar al vieții asceților. La Sâmbăta și apoi la Prislop el a instaurat un centru spiritual rezistent, unde *Filocalia* și isihasmul erau practicate în grupuri de mireni în mod

52. Bartolomeu ANANIA, *Memorii*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2008, p. 212.

53. Isaac SIRUL, *Cuvinte către singuratici*, Editura Sophia, București, 2009, p. 80.

54. Andrei SCRIMA, *Țîmpul Rugului Aprins*, p. 33.

organizat, devenind spații de rezistență spirituală față de ideologiile materialiste. Declarația sa ca mărturisitor anticomunist și imaginea sa de carismatic „Sfânt al Ardealului”, toate au consolidat identitatea spirituală a ortodoxiei românești sub comunism și post-comunism. Originalitatea gândirii părintelui Arsenie Boca nu constă în noutatea doctrinară, ci în capacitatea de a țese împreună:

- fidelitatea față de izvoarele patristice;
- o hermeneutică pastorală adaptată timpului său;
- o iconografie și o estetică teologică inspirate de tradiție, dar deschise influențelor artistice moderne⁵⁵. La Drăgănescu și în alte biserici, icoanele sale – cu lumini intense, simboluri eshatologice și figuri profetice – nu sunt pur decorative, ci medii ale experienței mistice vizuale, în care credinciosul „citește” prezența lui Dumnezeu – mistic și teologic în același timp.

Această sinteză a contribuit la revitalizarea gândirii patristice în spațiul românesc și la formarea unei spiritualități vii, care continuă să influențeze credincioșii și după trecerea sa la Domnul.⁵⁶

Revitalizarea gândirii patristice prin opera și moștenirea Părintelui Arsenie Boca

În ceea ce privește aportul Sfântului Mărturisitor Arsenie de la Prislop la dinamizarea teologiei românești putem distinge următoarele direcții.

Dimensiunea misionară a operei scrise. Scrierile Părintelui Arsenie Boca se înscriu în linia tradiției patristice prin caracterul lor catehetic, ascetic și mistic. *Cărarea Împărăției* nu este doar o lucrare de teologie morală, ci un ghid practic de viață duhovnicească, destinat atât clerului, cât și mirenilor. Această deschidere spre credincioșii laici, inspirată de exemplul Părinților pustiei care ofereau cuvinte de învățătură pelerinilor, a făcut ca mesajul său să aibă o influență pastorală masivă. Pe lângă scrierile publicate, numeroase manuscrise, pre-

55. Dan CIACHIR, „Iconografia Părintelui Arsenie Boca”, în: *Formula As*, nr. 981/2011, p. 5.

56. Ierom. I. BĂLAN, *Convorbiri duhovnicești*, p. 210.

dici stenografiate și însemnări personale, păstrate fragmentar, continuă să ofere cercetătorilor indicii despre amplitudinea gândirii sale patristice⁵⁷.

Revigorarea tradiției isihaste în context românesc. Părintele Arsenie Boca a reînnoit interesul pentru tradiția isihastă în România secolului al XX-lea, nu prin tratate academice, ci prin mărturia vie a practicii rugăciunii neîncetate⁵⁸. Aceasta l-a apropiat de mișcarea *Rugul Aprins*, chiar dacă nu a fost membru activ al nucleului monastic de la Antim⁵⁹. El a reușit să traducă în limbaj pastoral învățăturile Sfântului Grigorie Palama despre lumina taborică și îndumnezeire, arătând că acestea nu sunt rezervate „elitelor” spirituale, ci oricărui creștin angajat în pocăință și rugăciune⁶⁰.

Modelul hristocentric al mântuirii. Părintele Arsenie Boca vede mântuirea printr-un model profund hristocentric, în care Hristos nu este doar punct de pornire, ci și finalitate și inimă a întregii vieți duhovnicești. Hristos este centrul conștiinței religioase, iar părintele distinge între „conștiința eului” și „conștiința religioasă”, unde mântuirea devine posibilă doar prin centrarea totală asupra lui Hristos. Conștientizarea că suntem dependenți de El duce la smerenie, în afara căreia harul nu se revarsă în suflet. Hristos este izvorul restabilirii chipului uman. În picturile sale, imaginea lui Hristos Pantocrator nu e decor, ci reper ontologic. Arsenie subliniază că toate icoanele sfinților care reflectă prezența lui Hristos devin calea prin care omul evoluează „de la chip la asemănare”. Restaurarea prin Hristos este redobândirea chipului de dinaintea căderii. El descrie lumea căzută și regenerarea prin Hristos a unui „neam duhovnicesc”, care se restaurează din geneza primordială: Hristos născut în suflet aduce înapoi acea stare de „chip androgin”, unitate trup-suflet în care cosmosul se revarsă în om. Părintele Arsenie spune clar:

„Mântuirea nu este mecanică, ci o cooperare: omul deschide voința spre Hristos, se angajează în asceză, rugăciune, cuminecătură și spove-

57. Marius VASILEANU, *Arsenie Boca – Omul lui Dumnezeu*, Editura Polirom, București, 2014, pp. 88-89.

58. † Bartolomeu ANANIA, *Memorii*, p. 214.

59. Andrei SCRIMA, *Țîmpul Rugului Aprins*, p. 45.

60. Pr. G. ROȘU, „Pastorația în vremuri de criză: modelul Arsenie Boca”, p. 147.

danie – toate în contextul vieții Bisericii, sub călăuzirea duhovnicului, deoarece harul e un dar personal, primit și susținut în comuniune⁶¹.

Impactul social și cultural al gândirii patristice reactualizate. Influența Părintelui Arsenie Boca depășește spațiul strict eclezial. În perioada postcomunistă, cultul popular al său a contribuit la reînnoirea interesului pentru *Filocalie*, pentru literatura patristică și pentru modelele de viață sfințitoare⁶². Numeroase inițiative editoriale din anii 1990-2020 au reeditat opere patristice și scrieri isihaste în paralel cu volume dedicate vieții și învățăturilor sale. Acest fenomen a generat un curent spiritual ce a reintrodus în discursul teologic teme precum îndumnezeirea, lupta cu patimile, treptele desăvârșirii, rugăciunea către Iisus, isihasmul și discernământul duhovnicesc.

Critici și receptare academică. Deși a fost acuzat uneori de sincretism iconografic⁶³ sau de o anumită idealizare hagiografică⁶⁴, analiza academică arată că moștenirea sa este solid ancorată în gândirea patristică clasică⁶⁵. Criticile s-au concentrat mai degrabă pe interpretările ulterioare ale operei sale decât pe textele autentice⁶⁶. Studiile teologice recente, în special după inițierea procesului de canonizare, au început să reevalueze contribuția sa, subliniind rolul său de „verigă” între teologia academică stăniloiană și trăirea filocalică în comunitatea de credincioși⁶⁷.

Canonizare și implicații pentru teologia românească contemporană

Canonizarea Sfântului Cuvios Mărturisitor Arsenie de la Prislop, hotărâtă de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în ședința din

61. Ierom. A. BOCA, *Cărarea Împărăției*, p. 88.

62. Diac. Ioan Ică jr., *Canonul Ortodoxiei*, pp. 223-224.

63. Dan CIACHIR, „Iconografia Părintelui Arsenie Boca”, p. 5.

64. Sorin DUMITRESCU, „Fenomenul Arsenie Boca între hagiografie și idolatrie”, în: *Vestitorul Ortodoxiei*, nr. 3/2015, pp. 8-9.

65. Diac. Ioan Ică jr., *Canonul Ortodoxiei*, p. 230.

66. M. VASILEANU, *Arsenie Boca – Omul lui Dumnezeu*, pp. 191-192.

67. Pr. Radu PREDA, *Biserica în comunism*, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2010, pp. 160-161.

11 iulie 2024⁶⁸, reprezintă un moment de referință în istoria recentă a Ortodoxiei românești. Evenimentul a venit după decenii de venerație populară spontană, însoțită de un interes constant din partea teologilor și istoricilor⁶⁹. În procesul oficial de canonizare, Biserica a evaluat nu doar viața și activitatea duhovnicească a Părintelui Arsenie, ci și conformitatea scrierilor sale cu învățătura de credință ortodoxă⁷⁰. Această etapă a implicat cercetarea manuscriselor, consultarea martorilor oculari și analiza contextului istoric al persecuțiilor îndurate de acesta în perioada comunistă⁷¹. Canonizarea poate fi încadrată și ca o recunoaștere a unei continuități patristice. Din perspectivă teologică, canonizarea lui Arsenie Boca poate fi interpretată drept o confirmare oficială a faptului că tradiția patristică nu este un fenomen închis în trecut, ci o realitate vie, reînnoită prin sfinții contemporani⁷². Sfântul Sinod a subliniat în actul de canonizare că viața și lucrarea sa au reușit „să transpună în condițiile grele ale secolului XX învățăturile și exemplul Părinților Bisericii”⁷³. Aceasta a oferit o bază solidă pentru reintroducerea în discursul teologic a temelor ascetice și isihaste, adesea marginalizate în perioada comunistă⁷⁴. După anunțul canonizării, numeroase eparhii au inițiat programe pastorale și catehetice inspirate de viața și scrierile Sfântului Arsenie. Mănăstirea Prislop, locul odihnei sale pământești, a devenit nu doar un important centru de pelerinaj, ci și un punct de referință pentru studii patristice aplicate în context pastoral. Teologia românească post-canonizare poate beneficia de o reevaluare a raportului dintre învățătura academică și experiența duhovnicească vie, așa cum aceasta se regăsește în viața sfinților contemporani⁷⁵. Canonizarea aduce și provocări, între care

68. „Sfântul Sinod a hotărât canonizarea Cuviosului Părinte Arsenie Boca”, *Basilica.ro*, 11 iulie 2024, disponibil la: <https://basilica.ro>.

69. M. VASILEANU, *Arsenie Boca – Omul lui Dumnezeu*, p. 15.

70. Daic. Ioan Ică jr., *Canonul Ortodoxiei*, p. 219.

71. Pr. Radu PREDA, *Biserica în comunism*, pp. 154-155.

72. Kallistos WARE, *The Orthodox Way*, New York, St. Vladimir's Seminary Press, 1995, p. 101.

73. „Actul oficial de canonizare a Sfântului Cuvios Mărturisitor Arsenie de la Prislop”, *Basilica.ro*, 2024, <https://basilica.ro>.

74. † Bartolomeu ANANIA, *Memorii*, p. 220.

75. Pr. G. ROȘU, „Pastorația în vremuri de criză: modelul Arsenie Boca”, p. 148.

necesitatea unei receptări echilibrate, ferite de excese sau de interpretări subiective ale operei sfântului⁷⁶. Mediul academic are responsabilitatea de a contextualiza viața și lucrarea sa în raport cu întreg patrimoniul teologic ortodox, evitând atât reduționismul critic, cât și idealizarea necritică⁷⁷.

Concluzii

În lucrarea de față am urmărit să surprind, printr-o abordare istorico-teologică și documentară, modul în care figura și opera Sfântului Cuvios Mărturisitor Arsenie de la Prislop a contribuit la revitalizarea gândirii patristice în teologia românească a secolului al XX-lea. Pe baza analizei istorice și teologice, se pot formula câteva concluzii principale:

1. *Continuitatea tradiției patristice în epoca postmodernă.* Arsenie Boca a reușit să transpună teme fundamentale ale teologiei patristice - precum îndumnezeirea, asceza, isihasmul și discernământul duhovnicesc - în limbajul și contextul pastoral al secolului al XX-lea, menținând astfel vie legătura dintre învățătura Părinților Bisericii și experiența credincioșilor contemporani.

2. *Importanța mărturisirii în condiții de persecuție.* Prin rezistența sa spirituală în fața regimului comunist, Sfântul Arsenie a reamintit teologiei românești că fidelitatea față de adevărul de credință este inseparabilă de trăirea concretă a Evangheliei, chiar cu prețul suferinței. Acest aspect se aliniază tradiției martirice și mărturisitoare din primele veacuri creștine⁷⁸.

3. *Impactul asupra teologiei și pastorației contemporane.* Canonizarea sa în 2024 a generat un cadru propice pentru o reevaluare a relației dintre teologia academică și spiritualitatea vie, oferind modele pastorale adaptate provocărilor actuale. Lucrarea sa constituie un punct de referință pentru formarea preoților, profesorilor de religie și în general al teologilor.

76. Sorin DUMITRESCU, „Fenomenul Arsenie Boca între hagiografie și idolatrie”, pp. 8-9.

77. M. VASILEANU, *Arsenie Boca – Omul lui Dumnezeu*, p. 189.

78. K. WARE, *The Orthodox Way*, p. 103.

4. *Necesitatea unei receptări critice și echilibrate.* În fața popularității largi a Sfântului Arsenie, mediul teologic are responsabilitatea de a promova o receptare fundamentată pe criterii doctrinare și istorice, evitând atât pietismul lipsit de discernământ, cât și reduccionismul critic⁷⁹.

Sf. Cuv. Mărturisitor Arsenie de la Prislop poate fi considerat ca o punte între Tradiția patristică și actualitatea spirituală a teologiei românești din secolului al XX-lea, reușind atât să reînvie tradiția, cât și să o adapteze contextului contemporan. A facilitat traducerea *Filocaliei* împreună cu Părintele Dumitru Stăniloae, aducând textul patristic în limba română, cu implicare directă – logistică, financiară și spirituală – și recunoscându-i-se chiar de Stăniloae rolul de „ctitor de frunte al *Filocaliei* românești“. S-a inspirat continuu din texte isihaste, *Filocalia* și teologia luminii necreate, integrându-le în propria sa viziune duhovnicească, oferind practic contextualizat retrăirea lor. Și-a calibrat predica și activitatea pastorală pentru a fi accesibilă tuturor: țărani, intelectuali, studenți, tineri – se spunea că „îi putea convinge și pe sibiieni, și pe bătrânele de la țară“. A folosit simboluri și exemple familiare: natură, familie, ispită, boală, împlinire, într-un limbaj viu și memorabil, adesea cu elemente din bioștiințe sau mitologie personală – gest care l-a făcut popular, dar l-a adus și în afara unei terminologii strict teologice. Părintele Arsenie Boca a reușit să creeze un echilibru rar între trăirea spirituală autentică și teologia profundă, integrând experiența mistică directă cu reflecția dogmatică – o complementaritate rar întâlnită în tradiția românească postbelică. Dar el rămâne și un mare mărturisitor în veacul întunecat de ideologie atee comunistă.

În concluzie, viața și învățătura Sfântului Cuvios Mărturisitor Arsenie Boca confirmă faptul că gândirea patristică nu este un patrimoniu muzeal, ci o sursă de inspirație vie pentru teologia și pastorația Bisericii Ortodoxe Române în secolul al XXI-lea. Recunoașterea oficială a sfințeniei sale reprezintă nu doar un act comemorativ, ci o chemare la asumarea și trăirea aceleiași fidelități față de Hristos și față de tradiția Sfinților Părinți.

79. Sorin DUMITRESCU, „Fenomenul Arsenie Boca între hagiografie și idolatrie“, pp. 8-9.